

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-75-85>

УДК 336.22:351.72: 338.242 (477)

ІНТЕГРАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

INTEGRATION OF TAX SECURITY INTO THE ECONOMIC SECURITY SYSTEM OF UKRAINE: INSTITUTIONAL AND LEGAL DIMENSION

Тарашченко Володимир Анатолійович
кандидат економічних наук, доцент, докторант,
Державний податковий університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4873-982X>

Tarashchenko Volodymyr
State Tax University

У статті здійснено теоретико-методологічне узагальнення підходів до трактування сутності податкової безпеки в контексті її інституціоналізації як складової економічної безпеки держави. Доведено, що податкова безпека є не лише функціональним елементом податкової політики, а й компонентом системи економічної безпеки, що потребує нормативної визначеності. Виявлено суперечності правового регулювання, які обумовлюють управлінську фрагментарність. Обґрунтовано необхідність її формалізації через законодавче визначення, розроблення концепції, методик оцінювання та механізмів міжвідомчої взаємодії в межах державної економічної стратегії. Підкреслено важливість інтеграції податкової безпеки у процес стратегічного планування економічної безпеки, що передбачає створення єдиного правового поля, запровадження ризикоорієнтованих підходів та забезпечення належної інституційної координації.

Ключові слова: податкова безпека, економічна безпека, національна безпека, правове регулювання, інституціоналізація, стратегія податкової політики.

The article provides a theoretical and methodological generalization of approaches to interpreting the essence of tax security in the context of its institutionalization as an integral component of the state's economic security system. It is substantiated that tax security should be considered not simply as a functional element of tax and financial policy, but also as a strategically important category within the framework of the national security system. The current regulatory and institutional fragmentation of tax security regulation in Ukraine is highlighted, as well as the lack of its formal definition in legislation. The study emphasizes that the lack of a coordinated legal framework leads to inconsistency of management decisions and weakens the potential for strategic integration of tax functions into the architecture of economic security. Based on the analysis of scientific positions, legal documents and institutional practice, the author substantiates the need to formalize tax security by including it in national strategic planning documents. Special attention is paid to the development of a single Concept of Tax Security, which should define goals, indicators, principles and implementation mechanisms at different levels of public administration. It is argued that this formalization should be implemented through a coordinated set of legislative, methodological and institutional measures, including the introduction of a legal definition, methodological tools for risk-based monitoring and mechanisms for interdepartmental coordination. The author's approach focuses on integrating tax security with the broader system of economic security in the context of the current crisis, in particular martial law, to ensure fiscal stability, protect public interests and strengthen the resilience of the national economy. In this regard, the study contributes to the development of a unified legal and managerial framework for embedding tax security into the strategic priorities of Ukraine's national resilience and financial sovereignty. Furthermore, the research highlights the relevance of risk-oriented governance tools and their critical role in forecasting and neutralizing systemic fiscal threats in volatile conditions.

Keywords: tax security, economic security, national security, legal regulation, institutionalization, tax policy strategy.

Постановка проблеми. В умовах зростаючих загроз національній безпеці України, зумовлених триваючою військовою агресією РФ, питання забезпечення економічної стабільності та фінансової стійкості держави набуває критичного значення. У цьому контексті податкова безпека постає не лише як елемент фінансової ефективності, а й як ключовий функціональний компонент системи економічної безпеки.

Незважаючи на це, сучасна інституційна та нормативно-правова архітектура податкової сфери не забезпечує достатнього рівня інтеграції із загальною системою економічної безпеки. Відсутність чіткої координації між суб'єктами безпекової політики (Державною податковою службою України, Бюро економічної безпеки та іншими) створює ризики дублювання повноважень, втрати аналітичної узгодженості та неефективного реагування на загрози тінізації та дестабілізації економіки.

Окремої уваги потребує питання нормативного оформлення функцій та повноважень інституцій, відповідальних за податкову й економічну безпеку, а також наявність/відсутність єдиної концепції їх інтеграції. Попри те, що в Стратегії економічної безпеки України до 2025 року податкова сфера згадується як одна з пріоритетних, конкретні механізми інституційної взаємодії та правові інструменти забезпечення податкової безпеки у контексті національної безпеки залишаються фрагментарними або формальними.

У цьому зв'язку постає наукова проблема: яким чином можна забезпечити ефективну інституційно-правову інтеграцію податкової безпеки в систему економічної безпеки держави, з урахуванням сучасних викликів воєнного часу, потреб цифрової трансформації та відповідності європейським стандартам?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Податкова безпека традиційно розглядається в науковій літературі як важлива складова системи фінансової та економічної безпеки держави, що безпосередньо впливає на стійкість бюджету, фінансову незалежність і загальну макроекономічну стабільність. Її роль суттєво зросла в умовах воєнного стану, коли податкові надходження, поряд з міжнародною допомогою, є головними джерелами забезпечення обороноздатності та соціально-економічної підтримки країни.

Метою огляду наявних наукових джерел в рамках нашого дослідження є всебічний аналіз наукових публікацій і досліджень, присвячених інтеграції податкової безпеки в сис-

тему економічної безпеки держави. Огляд покликаний ідентифікувати наявні основні наукові підходи до забезпечення податкової безпеки як складової економічної безпеки з акцентом на інституційно-правовий вимір цього процесу.

У сучасній науковій літературі сформовано кілька теоретико-методологічних підходів до визначення податкової та економічної безпеки, що дозволяють розглядати їх як взаємопов'язані складові національної безпеки. Зокрема, системно-структурний підхід трактує податкову безпеку як елемент фінансової безпеки в межах цілісної системи економічної безпеки [1; 2]. Функціонально-інституційний підхід акцентує увагу на тому, що податкова безпека – це не тільки економічна категорія, а й комплексна система, в якій ключову роль здійснюють державні установи, які формують і реалізують податкову політику, забезпечують стабільність податкового законодавства та протидіють загрозам у сфері оподаткування [3]. Ризикологічний підхід зосереджується на виявленні та мінімізації загроз податковій системі [4], тоді як правоцентричний – на нормативно-правовому забезпеченні податкової дисципліни [5; 6]. Інтегративно-стратегічний підхід підкреслює важливість узгодження податкової політики з довгостроковими цілями економічного розвитку [7; 8]. Проте усі ці підходи сходяться в тому, що ефективна податкова безпека є передумовою стійкості та функціонування економічної системи держави.

Таким чином, аналіз наукових джерел засвідчує зростаюче усвідомлення ролі податкової безпеки не лише як елементу фінансового контролю, але й як стратегічного ресурсу держави у забезпеченні її загальної економічної безпеки. Однак системна інтеграція цих підходів, зокрема через розробку єдиної моделі інституційно-правового забезпечення, досі залишається науково й практично нерозв'язаною проблемою.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Невирішеними залишаються питання визначення податкової безпеки як структурного елементу економічної безпеки, визначення чіткої інституційної моделі її інтеграції, узгодження правових механізмів взаємодії між відповідальними органами, а також приведення української системи забезпечення податкової безпеки у відповідність до підходів, принципів і практик, які відповідають європейським стандартам, із урахуванням вимог прозорості, ефективності

контролю, цифровізації, запобігання ухиленню від сплати податків і боротьби з тіньовою економікою.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Обґрунтувати теоретико-правові та інституційні засади інтеграції податкової безпеки в систему економічної безпеки України та визначити напрями вдосконалення нормативного і організаційного забезпечення такої інтеграції в умовах сучасних безпекових викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Початок викладу результатів дослідження доцільно розпочати з узагальнення підходів до трактування понять «податкова безпека» та «економічна безпека», оскільки саме ці категорії становлять змістовий і методологічний фундамент для подальшого аналізу. Їх точне розмежування та водночас виявлення взаємозв'язку дозволяє чітко визначити об'єкт і межі дослідження, обґрунтувати внутрішню структурну залежність податкової складової від загальної системи економічної безпеки. Крім того, така послідовність викладу дає змогу уникнути термінологічної невизначеності, забезпечує логічну цілісність аналізу та аргументує необхідність інституційно-правового закріплення податкової безпеки як окремого напрямку державної політики.

Наявність у чинному законодавстві визначення економічної безпеки, а також результати окремих наукових спроб визначення сутності податкової безпеки створюють підґрунтя для подальшого теоретичного узагальнення. У науковій літературі та нормативно-правовій базі поширена думка, що податкова безпека є складовою фінансової безпеки [1; 4; 10], яка, у свою чергу, інтегрована до системи економічної безпеки держави. Така ієрархія дозволяє не лише з'ясувати функціональні залежності між ними, а й запропонувати логічно узгоджені дефініції кожного з цих понять, що є необхідною умовою для інституційно-правового аналізу механізмів їх інтеграції. Погоджуємося з визначеннями економічної та фінансової безпеки, наведеними в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [9]. Оскільки податкова безпека є безпосередньою складовою фінансової безпеки і має свої специфічні ознаки [10], пропонуємо авторське бачення її дефініції: податкова безпека – це такий стан функціонування податкової системи держави, який забезпечує стабільне, повне та законне наповнення бюджету, нейтралізацію податкових ризиків і загроз, підтримання податкової

стійкості та захист економічних інтересів держави, бізнесу й громадян в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів. На відміну від існуючих визначень, запропонована дефініція поєднує в собі кількісні (стабільне й повне наповнення бюджету) та якісні (законність, стійкість, захист інтересів) характеристики, що дозволяє охопити як фіскальні, так і соціально-економічні аспекти. При цьому акцент на податковій стійкості як внутрішньому показнику стабільності системи та врахування інтересів держави, бізнесу й громадян відповідає принципам податкової справедливості та довіри.

У системі економічної безпеки податкова безпека має стратегічне значення, оскільки визначає здатність держави стабільно формувати бюджет, протидіяти податковим ризикам і забезпечувати фінансову самодостатність. Її критерії та індикатори дозволяють оцінити рівень стійкості податкової системи, а функції спрямовані на зміцнення економічної стабільності, попередження кризових явищ та захист національних інтересів. Водночас для належного функціонування система податкової безпеки повинна регулюватися в межах чіткого та узгодженого правового поля, яке має бути органічно інтегрованим у загальну систему нормативно-правового забезпечення економічної безпеки держави.

Однак на сучасному етапі простежується суперечливість і фрагментарність правового регулювання як податкової, так і економічної безпеки. Зокрема, поняття «економічна безпека» формально визначене лише в окремих підзаконних актах (зокрема в Методичних рекомендаціях щодо її оцінки), але не закріплене на рівні закону. Водночас поняття «податкова безпека» у чинному законодавстві України взагалі відсутнє, що ускладнює її ідентифікацію як об'єкта управління. Для викладу, податковий контроль як один з інструментів податкової безпеки, незважаючи на наявність законодавчо закріпленої дефініції у Податковому кодексі України, все ще залишається недостатньо визначеним у правовій площині. Як зазначають дослідниці І. Скорик та О. Главацька, чинне законодавство не забезпечує належної правової визначеності механізмів реалізації податкових перевірок, а також залишає простір для неправомірного адміністративного впливу та/чи обмеження прав платників податків [11]. Авторки вказують на існування істотних прогалин у процедурних нормах, що унеможлиблює ефективне балансування між фіскальними інтересами держави та правами платників податків. Цей

приклад підтверджує, що навіть формально врегульовані категорії податкової сфери можуть залишатися неповноцінно реалізованими без чіткої системної інтеграції в економіко-правову модель безпеки. Законодавчі акти, які регулюють функціонування податкової системи (Податковий кодекс, закони про основи національної безпеки та ін.), не містять узгоджених положень щодо ролі податкової безпеки в системі економічної безпеки. Це створює нормативну розірваність, що перешкоджає формуванню єдиної державної політики у сфері фінансово-економічного захисту.

Такий стан правової невизначеності породжує реальні загрози та виклики як для податкової, так і для загальної економічної безпеки, особливо в умовах воєнного стану чи інших системних криз. У ситуації, коли податкова безпека не ідентифікована як об'єкт правового регулювання, ускладнюється превентивне реагування на податкові ризики, а також координація між органами влади. Це, в свою чергу, актуалізує необхідність комплексного аналізу ризиків, таких як ухилення від оподаткування, розширення тіньового сектору, звуження податкової бази, нормативно-правова нестабільність та низький рівень добровільної сплати податків. Усі ці фактори прямо впливають на макроекономічну ситуацію, спричиняючи розбалансованість бюджету, зростання боргового навантаження та зниження фінансової спроможності держави. Причиною цього в багатьох випадках виступає саме відсутність системного правового механізму забезпечення податкової безпеки як складової економічної безпеки.

Це, у свою чергу, породжує об'єктивну необхідність формалізації податкової безпеки як окремої, повноцінної складової в нормативно-правових актах стратегічного та галузевого рівня. Її законодавче визначення дозволить забезпечити чіткість управлінських рішень, ефективність міжвідомчої координації та прозорість політики у сфері оподаткування. Така формалізація має стати основою для розробки індикаторів, ризик-орієнтованого моніторингу та кризового реагування. Вона також сприятиме інтеграції податкової політики, у т.ч. в частині забезпечення податкової безпеки, в систему економічної безпеки на інституційному рівні.

Формалізація податкової безпеки має відбутися у вигляді послідовного нормативно-правового та інституційного закріплення її статусу, змісту й механізмів реалізації на різ-

них рівнях державного управління. Конкретні форми такої формалізації можуть включати:

1. Законодавче визначення поняття «податкова безпека». Передбачає внесення до Податкового кодексу України або Закону «Про національну безпеку» окремої статті чи розділу, де буде:

чітко сформульовано дефініцію податкової безпеки;

визначено її мету, принципи, суб'єктів забезпечення та сферу дії.

2. Розроблення та затвердження Концепції податкової безпеки України у формі окремого концептуального документа, затвердженого Кабінетом міністрів України або РНБО України. Цей документ має:

визначити зміст і структуру податкової безпеки;

встановити стратегію і механізми реалізації; інтегрувати податкову безпеку до Стратегії економічної безпеки України.

3. Включення податкової безпеки до державних стратегій. Передбачити окремий розділ або підрозділ у:

Стратегії економічної безпеки України, Національній стратегії доходів на 2024–2030 роки,

Програмах діяльності уряду та планах дій ДПС.

4. Методичне та аналітичне забезпечення. Розробка Методики оцінки рівня податкової безпеки (як додаток до чинних Методичних рекомендацій з економічної безпеки) та визначення індикаторів, критеріїв і граничних значень податкових ризиків.

5. Інституційне закріплення. Передбачає: визначення відповідальних органів (Міністерство фінансів, ДПС, РНБО) за забезпечення податкової безпеки,

створення або перепрофілювання підрозділів аналітики, моніторингу ризиків і прогнозування в межах існуючих структур.

6. Включення до міжвідомчої координації у сфері національної безпеки. Передбачає встановлення механізмів обміну інформацією між податковими, економічними та силовими органами щодо виявлення та нейтралізації загроз у сфері оподаткування.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило, що податкова безпека є невід'ємною складовою економічної безпеки держави, яка забезпечує стабільність податкових надходжень, захист від податкових ризиків і здатність держави ефективно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики. На основі аналізу наукових підходів, нормативно-правової бази

та функціональних зв'язків податкової системи з економічною безпекою обґрунтовано необхідність системного інституційного та правового оформлення податкової безпеки. Встановлено, що відсутність її законодавчої дефініції, фрагментарність регуляторних механізмів та суперечливість у повноваженнях державних органів обмежують можливості стратегічного управління у цій сфері. Формалізація податкової безпеки в межах єдиної економіко-правової моделі національної безпеки має слугувати методологічною та

практичною основою для побудови ефективної, прозорої й стійкої податкової політики, зорієнтованої на довгострокові інтереси держави, бізнесу та громадян.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні методології оцінювання рівня податкової безпеки, удосконаленні механізму її реалізації та формуванні індикаторної системи моніторингу податкових ризиків. Особливої уваги потребує вивчення взаємодії податкової безпеки з іншими складовими економічної безпеки, особливо бюджетною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Крамаренко К. М., Сахно І. В. Податкова безпека в управлінні фінансовою безпекою держави. *Ефективна економіка*. 2020. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7763>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.4.52
2. Малий В. М. Щодо визначення поняття податкової безпеки. *Форум права*. 2015. № 5. С. 130–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_5_24
3. Пархоменко-Куцевіл О. Концептуальні засади формування податкової безпеки в системі національної безпеки України. *Наукові перспективи (Naukovі perspektivi)*. 2021. № 10 (16). DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-10\(16\)-162-170](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-10(16)-162-170)
4. Іванишина О. С., Прокопенко І. А., Панура Ю. В. Удосконалення податкової системи як фактор підвищення фінансової безпеки держави. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8775>. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.4.75
5. Bashynskiy I. A. Tax culture of the population in Ukraine: recommendations for improvement. *Science and Education a New Dimension*. 2019. Vol. VII (213), no. 35. P. 7–10. DOI: <https://doi.org/10.31174/send-hs2019-213vii35-01>
6. Прокопенко І. А. Податкова культура та її вплив на підвищення рівня податкових надходжень. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2023. №4. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-4-8820>
7. Буканов Г., Кузьменко О., Волохов О. Вплив змін у податковому законодавстві на економічну стабільність України. *Social Development: Economic and Legal Issues*. 2025. № 5. URL: <https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.5.09>
8. Ватульов А. В. Податкова політика в умовах соціально-економічних перетворень. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 5. С. 82–88. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.5.82>
9. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>
10. Тарашенко В. А. Податкова безпека як складова економічної безпеки України. *Український економічний часопис*, 2024, № 6, С. 153–157. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2024-6-25>
11. Скорик М., Главацька Д. Податковий контроль в умовах воєнного стану в Україні: правові обмеження та економічні виклики. *Цифрова економіка та економічна безпека*, 2025, № 2 (17), С. 439–443. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.17-71>

REFERENCES:

1. Kramarenko K. M., Sakhno I. V. (2020) Podatkova bezpeka v upravlinni finansovoiu bezpekoiu derzhavy [Tax security in the management of the state's financial security]. *Efektivna ekonomika – Effective Economy*, no. 4. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7763> DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.4.52>
2. Malyi V. M. (2015) Shchodo vyznachennia poniattia podatkovoi bezpeky [On the definition of the concept of tax security]. *Forum prava – Law Forum*, no. 5, pp. 130–135. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_5_24
3. Parkhomenko-Kutsevil O. (2021) Kontseptualni zasady formuvannia podatkovoi bezpeky v systemi natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Conceptual foundations of tax security formation in the national security

system of Ukraine]. *Naukovi perspektivi – Scientific Perspectives*, no. 10 (16). DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-10\(16\)-162-170](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-10(16)-162-170)

4. Ivanyshyna O. S., Prokopenko I. A., Panura Y. V. (2021) Udoskonalennia podatkovoi systemy yak faktor pidvyshchennia finansovoi bezpeky derzhavy [Improving the tax system as a factor of increasing the state's financial security]. *Efektivna ekonomika – Effective Economy*, no. 4. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8775> DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.4.75>

5. Bashynskiy I. A. (2019) Tax culture of the population in Ukraine: recommendations for improvement. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, vol. 7(213), no. 35, pp. 7–10. DOI: <https://doi.org/10.31174/send-hs2019-213vii35-01>

6. Prokopenko I. A. (2023) Podatkova kultura ta yii vplyv na pidvyshchennia rivnia podatkovykh nadkhodzen [Tax culture and its impact on increasing tax revenues]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka". Seriya: Ekonomichni nauky – International Scientific Journal "Internauka". Series: Economic Sciences*, no. 4. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-4-8820>

7. Bukanov H., Kuzmenko O., Volokhov O. (2025) Vplyv zmin u podatkovomu zakonodavstvi na ekonomichnu stabilnist Ukrainy [Impact of tax law changes on Ukraine's economic stability]. *Social Development: Economic and Legal Issues*, no. 5. DOI: <https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.5.09>

8. Vatulov A. V. (2025) Podatkova polityka v umovakh sotsialno-ekonomichnykh peretvoren [Tax policy under socio-economic transformations]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: Practice and Experience*, no. 5, pp. 82–88. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.5.82>

9. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013) Metodychni rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>

10. Tarashchenko V. A. (2024) Podatkova bezpeka yak skladova ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Tax security as a component of Ukraine's economic security]. *Ukrainskyi ekonomichnyi chasopys – Ukrainian Economic Journal*, no. 6, pp. 153–157. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2024-6-25>

11. Skoryk M., Hlavatska D. (2025) Podatkovyi kontrol v umovakh voiennoho stanu v Ukraini: pravovi obmezhenia ta ekonomichni vyklyky [Tax control under martial law in Ukraine: legal limitations and economic challenges]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka – Digital Economy and Economic Security*, no. 2 (17), pp. 439–443. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.17-71>